

Hukukî Bilgiler Mecmuası

SAHİP VE BAŞMUHARRİRİ

Paris Hukuk Fakültesi Doctörü

AVUKAT

GAD FRANKO MILASLI

Adres : Galata, Bahtiyar han Bay Gad Franko yazıhanesi

Telefon : 43009

Bir nüshanın bedeli 25 kuruştur.

Bir senelik abonmanı posta ücretile beraber 250 kuruştur.

Türkiye harici için 300 kuruştur.

İSTANBUL

HANRI ZELLİÇ VE MAHDUMU BASIMEVİ

1939

Ehemmiyetini ve adalete olan hizmetini başlangıçta izah etmiş bulunduğu tevhide içtihat sistemimizin bu suretle en mütakâmil bir şekle vasıl olacağına kani bulunuyor ve yüksek alâkadarlarının nazarı dikkatlerini celbediyoruz.

Avukat

Hidayet Aydiner

Anonim Şirketlerin idare uzuvları

İdare Meclislerini kaldırmak mümkün olabilir mi ?

Değerli İçtimaiyat hocam Necmettin Saddağa, ecnebi bir fen adamı anlatıyor :

« En iyi ve mükemmel surette kurulan ve piyasanın talebi karşısında da geceli gündüzlü çalışarak iki misli fazla verimli işleyen bir müessese yine zarar ediyor.

Sebep de şu: idare meclisi. »

Üstad bundan sonra devam ediyor :

« İdare meclisi on kişiden fazla ve galiba hepsi de Meb'us, ... Her biri fabrikaya yüksek maaşla üçer, dörder kişi yerleştiriyor ve bunlar ekseriyetle de işe yaramıyor.

« Yalnız bu kadar değil ; bu azâların kendileri de Sinekür'dir. Bunlar da başına geçtikleri işlerden bir şey anlamazlar. Şu kadar ki günün birinde başı darda kalan şirketler bu adamların siyasi kuvvetlerine dayanırlar.

« Serbest kapitalizm devrinin en sakat adetini Devletçilik rejiminde muhafaza etmek cidden garibedir. Ve bu garibe nahak yere Devletçiliği zaafa düşürüyor.

« Kurunu vustada yol kesenlerin bağ alması gibi bugün de politika ve finans aleminin ileri gelenlerinin de müteşebbislerden bağ almasına cevaz verilemez. Maliyet fiyatını arttıran bu idare meclislerini kaldırmak lâzımdır. »

Kötü tatbikatın üstadı bu neticeye ısal eylediğine şüphe etmiyoruz. Fakat bu neticeyi de papaza kızıp perhizi bozmak suretinde izah etmek lâzımgелеceğini de üstadın müsamahalarıyle arz etmeğe mecburuz.

Evvelâ şu noktayı bilhassa işaret etmeğe lüzum vardır. Kötü tatbikat, Türkiyeye münhasır değildir. En demokrat, adalet ölçüsüne en çok güvenilen memleketlerde bile bu kötü tatbikata—belki de daha geniş ölçüde—rastlanmaktadır. Aksi sadası gurbetten gelen kötü misalleri burada birer, birer tekrarlamaya lüzum var mıdır ?

« Şirketlerde kontrol » adlı yazımızda, kontrol ihtiyacını tevlit eden sebepleri sıralandığı zaman bilhassa şu fikir üzerinde durmuştuk

« . . . Müteşebbislerin—şirketi kuranların—veya idarecilerin—idare meclislerinin—muvaffakiyetsizliklerinden yahut da fena niyetlerinden tevellüt edecek zararları hissedarlar namı altında doğrudan doğruya teşebbüsle alâka tesis edemiyen geniş bir kitlenin ödemeye mecbur tutulmaması, kârla zararın yekdiğerine bağılılığı prensibini ehemmiyetli surette ihlâl etmektedir.

Klâsik iktisat, tatbikatta rastlamakta olduğumuz Kröger hadisesi gibi çirkin ve hatta iğrenç misallerin günahlarını kolay, kolay ödeyemeyecektir. Komünist rejim, bu silâhla her zaman taaruza geçebilir. »

Kötü tatbikatın siyasî tesir ve nüfuz şeklindeki tezahurlerine karşı garp demokrasisi devamlı bir mücadele açmış ve bu mücadelede de muvaffak olmuştur. Münhasıran siyasî tesir ve nüfuzla filânca şirketin idare meclisine filânca zatın getirilmesi demokrat memleketlerde geniş ve devamlı reaksiyonlar tevlit etmiş ve bu reaksiyonlar çok defa Hükûmetleri iskat kudretini de göstermiştir.

Cümhuriyet devrinde siyasî tesir ve nüfuzun hususî hukuk sahasındaki ilk tecellisi Ali Cenani Beyin Ticaret Vekâleti ile başladı.

Derhal arzedelim ki Ali Cenani beyin tesis etmek istediği bu anane, çok şükür ki, onun iktidar mevkiine münhasır kaldı. Ve onunla birlikte kısa bir zamanda sönüp gitti. Şayet bu anane devam edebilse

idi Türkiyede anonim şirket tarihinin yürümesine imkân tasavvur etmemek lâzımgeldi. Şunun için ki sermaye muhtaç olduğu emniyet şartlarını iktisap edemediği muhitlerden mutlaka kaçır. Dünya yüzünde her aklı başında adam, parasını mutlaka emniyetini haiz bir vekile ancak emanet edebilir. Bunun içindir ki siyasî tesir ve nüfuzdan korunmanın tek çaresini idare meclislerini ilga suretinde görmek ve göstermek de isabet olmamak lâzımgelir. Kaldı ki bugün bu mevzuun siyasî tesir ve nüfuzdan çok daha mudil ve muhlik meseleleri ile karşı karşıyayız. Bu meselelerin başında, idare meclislerinin tasarruflarına ve suiistimallarına ait esaslı dava gelir. En ileri memleketlerin bile bir hal çaresi bulmakta müşkilât çektikleri bu davayı daha ziyade bu teknik noktadan tetkike muhtaç görmekteyiz.

İktisadî hayatı bizzat Devlet idare edince ticaret hukuku, hususî hukuk zümresinden ayrılır ve amme hukukunun bir parçası olur. Devletçiliğimizi bu hareket noktasına bağlamaya elbet de imkân yoktur. Binaenaleyh bu noktayı mevzu harici tutacağız.

Mukayeseli hukuk ilmine nazaran mevcut hukuk gurupları, hükmi şahısları idare ve temsil bakımından mutlaka hakikî şahıslara bağlamaya mecbur kalmışlardır. Bu mecburiyet, muhtelif memleketlerde ve hükmi şahısların muhtelif nevilerinde ayrı ayrı formüle edilmiştir. Şu kadar ki, anonim şirketlerin idare ve temsili bahse mevzu olunca aşağı yukarı dünya mikyasında tek formül *idare meclisidir*.

Lyon CAEN İdare Meclisini ; « *Traité de Droit Commercial* » adlı eserinde, « şirket namına muamele ifasına memur ve mahkemelerde şirketi temsile selâhiyetli vekiller » diye tarif eder. Bu vekilleri, sermaye sahipleri ; hukukî tâbiri ile hissedarlar umumî hey'eti intihap eder. Fakat derhal arz edelim ki bu Vekâlet, otomatik emniyet subablarını, ihtiva eder. Bu emniyet subablarının başlıcalarını kısaca arz edeceğiz.

I. — Hissedarlar vekillerini daima kontrol ve ihtiyaç halinde her zaman azletmek selâhiyetini haizdirler. Bu esasa muhalif hükümler esas mukavelenamelere konamaz.

II.— Azlolunan idare meclisi azâlarına tazminat vermeğe şirket icbar olunmaz. Türk Ticaret hukuku da bu esası mahfuz tutmuştur. (T.K.M. 317)

III.— İdare meclislerine müddetsiz olarak azâ intihabı caiz değildir. Hatta memuriyetleri için azamî bir müddet tesbit etmek mecburîdir. Türk Ticaret Kanununa göre bu azamî müddet üç yıldır. (T.K.M. 314)

IV.— İdare meclisi azâlarını hissedarlar arasından intihap etmek ticaret hukukunda yeni ve ileri bir merhaleidir. Şirketin akibetiyle yakından alâkalı olanların dikkat ve basiretleri daima uyanık bulunur. Türk Ticaret kanununa göre de idare meclisi azâsı hissedarlar arasından intihap olunur. (T.K.M. 312)

V.— İdare Meclisi, bir çok esaslı işlerde müekkillerine müracaata icbar edilmiştir. Bilfarz :

- a) İstikraz akti.
- b) Şirket emvalinde ipotek zaisi.
- c) Şirket mallarının toptan işi ve saire gibi.

VI.— Kanunlar İdare meclisi azâları için daima ya asgarî had tesbit etmişler veya bu asgarî hadı de açık tutarak şirket statülerine bırakmışlardır. Statü teamüllerine göre idare meclisi azâları bir veya müteaddit olabilir. Avrupa ticaret hukukunda tek şahsî şirketleri olduğu gibi tek azâlî idare meclisi de vardır. İdare meclisi tek şahıs ile idare olunduğu zaman « Conseil d'Administration » yerine sadece « Administrateur » kelimesi kullanılır. Bu tek şahıs ne « gérant » ve ne de « Directeur » değildir. Hatta « Administrateur-délégué » de değildir.

İdare meclislerinin asgarî hadlerini ihtiyaç tayin eder. Hukuk hayatı ve ihtiyaçları takip ve ifade etmeğe mecburdur; Türk Ticaret kanununa göre idare meclisi en az üç kişiden mürekkeptir.

Şirketlerin hukukî nizamına bu ana prensipler hâkimdir. Ve denebilir ki bu ana prensipler, şirketlerin « Teşkilâtı » esasîyelerini ifade eder. Ve bu sayede de sermaye sahiplerinin yâni hissedarlar umumî

hey'etlerinin idare meclislerinin mukareratı üzerindeki mutlak selâhiyeti tahditten kurtarmış olur ve şirket esas mukavelenamelerine bu ana esaslara muhalif hükümler koymaz.

Diğer bir münasebetle de arzettiğimiz gibi iktisadî hayatın emniyeti bakımından mukâvele hükümlerinin ikiye ayrılması lâzımgelir.

1.— İç münasebetlere ait hükümler.

2.— Dış münasebetlere ait hükümler.

İdare meclislerinin tasarruflarına ait hükümleri de yine aynı noktai nazardan ikiye ayırmak mümkün olabilir.

1.— Hissedarlarla idare meclisleri arasındaki iç münasebetlere ait hükümler.

2.— Piyasa ile ve üçüncü şahıslarla şirket (idare meclisleri) arasındaki dış münasebetlere ait hükümler.

Dış münasebetlere ait ve kanunla de âmir olan daha bir takım hükümlerle idare meclislerinin tasarrufları frene edilmiştir. Bu ağır frenlerden bir kaçını kısaca şunları söyleyebiliriz.

1.— Fiktif ten'ettü tevzii,

2.— Şirketin hakiki vaziyetinin saklanması,

3.— Kanun ve şirket mukavelenamesiyle tayin ve tesbit edilmiş bulunan vazifelerin ifa edilmemiş olması ve emsalı hususlarda idare meclisleri üçüncü şahıslara karşı müteselsilen mes'ul olurlar.

Görülüyor ki kanun vazifeleri çok dahi atlamıyacak surette idare meclislerinin tasarruflarını nihayetsiz frenlerle zararlı olmaktan kurtarmak istemiş ve bu yolda bugüne kadar hayli mesafede katetmiştir.

Kaldı ki kanun vazifelerinin tekmil gayretlerine, katettikleri mesafeye rağmen idare meclislerinin yine fena tasarruflarına ve sui-istimallerine şahit olmaktayız. Bu müşahede ve misallere rağmen bu meclisleri ilga ve yerlerine daha az zararlı organlar ikame etmek imkânı bugüne kadar bulunamamıştır.

Ticaret Şirketleri yukarıda da işaret ettiğimiz gibi şahsî topluluklardır. Bu toplulukların hükmi şahsiyet iktisab edebilmeleri için « organisation » a malik olmaları ve işlerini görecek hakikî şahısları doğurmaları lâzımdır. Hakikî şahısla ifade olunmayan hükmi şahsiyet tasavvur olunamaz. O halde demektir ki, hükmi şahsiyet prensipine bağlı kaldıkça bu şahsiyeti temsil ve idare edecek uzuvları mutlaka yaratmaya mecburuz. Bu uzuvlar ister idare hey'eti; ister idare komitesi, ister kontrol heyeti ister umum müdür ve ister sadece müdür unvanıyla tevellut etsin; mühim olan *bu uzuvları faniler arasından seçmek mecburiyetidir. Bu mecburiyete nazaran dava, bir idare meclisi ve bir idare komitesi davası olmaktan çıkar ve bir faninin işindeki kifayetini temin ve ihtirasındaki tehlikeleri tanzim etmek davası halini alır.*

Bu neticeye göre, İdare meclislerini ilga etmek meselesi, idare meclislerinin tasarruflarını tanzim etmek meselesi şeklinde mütalââ ve münakaşâ edilmek lâzımgelir. Biz de tetkiklerimize bu ana prensip noktasından devam edeceğiz.

1.— Anonim Şirketlerin en büyük idare ve kontrol uzvu hissedarlar umumî hey'etidir. Hisse senetlerinin, anonim mefhumıyla mütenazır olarak geniş ölçüde intişarı neticesinde bu hey'et, hususî hukuk prensiplerine uygun bir şekilde çalışmıyor.. Yahut da bir hissedar elindeki tek hissenin hukukunu müdafaa işine bir kaç saatini tahsis etmekte menfaat görmüyor. Bu ve mümasil sebepler idare meclislerinin fa'allunlimayurid kalmalarını intâç ediyor.

Fransız hukukşinaslarından M. Decugis'de bu noktai nazarı teyit ediyor ve :

« iktisadî hayat, anonim şirket hissedarlarını izabe ediyor. Hissedarların büyük ekseriyeti, şirketin idaresiyle doğrudan doğruya münasebetler tesisinden müstağni kalıyor. Hissedarların vazifeye davetleri icap eder. »

Noktai nazarında ısrarla duruyor.

Anonim Şirketlerin sevk ve idare, *temsil ve kontrol vazifelerini*

idare meclislerinde temerküz ettiren hukukî rejimi tadile icbar ederek bu şirketlerin idare ve temsil işleriyle kontrol işlerinin yekdiğerinden ayrılmasını intağ eden sebeplerin arasında — ve belki de başında — bu noktai nazar vardır.

Hissedarlar, şirket işlerinin muhtağ olduğu kontrolü bizzat yapamayınca, idare meclislerini temamiyle başı boş bırakmamış olmak için ayrıca mürakipler intihap ediyorlar. Bu suretle idare ve kontrol; yekdiğerini tamamlayan iki ayrı servis halinde teessüs etmiş oluyor.

Anonim şirketlerin idare ve kontrol servislerinin yekdiğerinden ayrılmış olmasını, hususî hukukta ileri bir adım telâkki etmek lâzımdır. Fakat bu adımı, yeni adımlarla tamamlamak ihtiyacı daha şimdiden kuvvetini hissettirmektedir. Bu ihtiyaç mürakiplerin intihaplarına; vazife ve mes'uliyetlerine ait hükümlerde, kendilerini tevhit etmiş bulunan sebepleri tatmin edecek kuvvette ıslahat yapmak ihtiyacıdır.

Anonim Şirket mürakiplerine ait mevcut hukukî rejimin kâf derecede emniyetbahş olmadığı kanaati, günden güne bir kar topu halinde genişlemektedir. Anonim Şirketlerin ve bu arada idare meclislerinin kontrolüne ait fikirlerimizi «anonim şirketlerin kontrol uzuvları» adlı yazımızda ayrıca arzetmiş bulunmaktayız.

Remzi Saka

(mabadi var)

MAHKEME İÇTİHA TLARI

JURISPRUDENCE

Temyiz Mahkemesi 1 inci Hukuk Dairesi — Esas No. 3328

Karar No. 2997, Tarih 1/11/934

(Üsküdar Hukuk Mahkemesi No. 999 Tarih 17/5/934)

Suf'a hakkında

Üsküdar'da Ahmet çelebi mahallesinde Tahririye arka sokağında 3 No. lı hanede sakin fırıncı (1) Karacaahmet caddesinde kain Deve-